

## Nieuwe aanslag op het Oude Testament.

Principes laten zich niet verdonkeren. In rechtsche kringen werd er telkens met zeker welgevallen op gewezen, dat de bekende prof. von Harnack hoe langzoo meer terugkeerde naar de traditie.

De moderne theologie zat er wel wat verlegen mee.

Niettemin, ze is nu weer uit den brand.

Harnack moge, wat het Nieuwe Testament aangaat, meer naar rechts overhellen, het Oude Testament schijnt hij geheel en al te verloochenen.

De „N. R. Ct.“ berichtte ten minste:

Naar wij in de Duitse bladen lezen, heeft prof. Ad. v. Harnack — bij welke gelegenheid vinden wij niet vermeld — zich als volgt over het Oude Testament uitgelaten: „Op grond van wetenschappelijke eerbiedigheid en godsdienstige rechtschapenheid kan het Oude Testament niet meer gelden als canonieke oorkonde van het protestantisme!“ Maurenbrecher trekt hieruit in de „Deutsche Zeitung“ op nieuw de consequentie, dat het O. T. in het godsdienstonderwijs voor kinderen niet meer thuis hoort. Het „Evangel. Luth. Volksblatt für Stadt und Land“ laat er zich als volgt over uit: „Dat Ad. v. Harnack zoo oordeelt, kan, in aanmerking genomen zijn standpunt ten opzichte van de Heilige Schrift in het algemeen niet verwonderen. Al te vroeg hebben velen op grond van zijn conservatiever geworden tekstkritiek in het Nieuwe Testament aangenomen, dat hij ook in zijn theologie positiever was geworden. Harnack's en Maurenbrecher's standpunt vindt intussen ook in Duitsch-nationale kringen steeds meer aanhangers, wat gesteund wordt door een verkeerd begrepen antisemitisme.“

### De les der historie vergeefs.

Zoo oordeelt prof. Dr H. H. Kuyper, die gelukkig weer krachtig genoeg is om zijn arbeid in „De Heraut“ te vervolgen, naar aanleiding van het feit, dat de Regeering van haar voornemen om de gelden, volgens art. 171 aan de kerken uitgekeerd, te verrekenen en te kapitaliseeren heeft afgezien.

„Heel anders daarentegen staat het met de nederdeeling, die de Regeering tegelijk deed, dat ook van de voorgenomen verrekening en kapitaliseering der gelden volgens art. 171 aan de kerken uitgekeerd, in verband met den benard staat van 's Lands financiën niets komen kon. Hier toch ging het om een wezenlijk belang der Kerk, om hare vrijmaking van de zilveren koorde, waarmee zij nog altoos, tot haar eigen schade, aan den staat gebonden is. Het was ons daarom tot zoo groote vreugde geweest, dat Mr. De Vries, destijds Minister van Financiën, met zoo groote energie dit vraagstuk, dat wel een der meest ingrijpende is, had aangepakt. Het zou voor hem een onoverwinnelijke eer zijn geweest, indien hij het ook tot oplossing had gebracht.“

Of het aan het aftreden van dezen anti-revolutionairen Minister te wijten is, dat ook deze plannen nu in den doofpot zijn gedaan, is een vraag, die we in het midden laten. Het bezwaar van den benard staat van 's Lands schatkist kan in dit geval toch waarlijk niet afdoende wezen. Of de staat jaarlijks zooveel geld als subsidie aan de verschillende kerkgenootschappen betaalt, dan wel dit bedrag, gekapitaliseerd, aan hen uitkeert, komt op hetzelfde neer. Want de staat zou dit kapitaal uitkeeren in staatspapieren, waarop dan jaarlijks rente zou worden betaald. En op den duur zou dit voor den

staat voordeliger uitkomen, dan wanneer het bestaande subsidie-stelsel gehandhaafd bleef, waarbij aandrang tot vermeerdere van het subsidie onvermijdelijk is. Nog afgezien van alle genestelijke motieven, moest juist het heffing van 's Lands schatkist tot aftrekking en afbetaling van de dusver geschonken subsidies hebben geleid.

Het vermoeden is dan ook niet vreemd, dat hier andere motieven in het spel zijn geweest. Nog afgezien daarvan, dat de wisseling aan het Ministerie van Financiën, waar in plaats van een Anti-revolutionair een Christelijk-Historische optrad, voor de afwikkeling dezer zaak niet gunstig was, komt wel als voornaamste motief hierbij de zoo klaar gebleken heilichheid der Kerken. Al duidelijker werd toch uitgesproken, zoowel van Hervormde als van Roomsche zijde, dat men de kapitaal-uitkeering van het thans volgens art. 171 verleende subsidie dankbaar aanvaardde, maar dat ook daarna de staat moest voortgaan met de Kerk te subsidiëren, evengood als hij dit deed met scholen, barmhartigheidsstichtingen, instituten van wetenschap, enz. Dat was de eisch. En het is te begrijpen, dat tegenover dien eisch de Regeering zich geheel terugtrok en nu art. 171 maar onveranderd laat. Zulk een eisch zou toch van de schatkist, waarvan de bodem reeds zichtbaar is, meer voregen dan airbaer is.

Zoo blijft dus alles bij het oude.

Het scheen een oogenblik, toen na den oorlog de groote revolutiestorm over Europa losbrak en ook de Kerken bedreigde, alsof men in Hervormde kringen had ingezien, dat de weg, door ons steeds bepleit: maak de Kerk financieel geheel vrij tegenover den Staat de veiligste was. Maar de storm trok ons land voorbij. Men kan weer rustig indommelen. Aan het heilige huisje mag niet geraakt worden. De les der historie is te vergeefs geweest.

### Ds J. D. van der Munnik emeritus.

In zijn lange loopbaan heeft Ds van der Munnik het stellig ook gedurig ondervonden, dat men van de historie niet leeren wilde. Maar hij bleef er optimist bij. Wij doen het best zijn voorbeeld hierin te volgen.

Nu Ds van der Munnik, een vooraanstaande figuur in onze kerken emeritaat heeft aangevraagd, wordt daaraan een aandacht geschonken, welke bij emeritaatsverklaringen zeldzaam is.

Wel een bewijs, hoe hij en om zijn werk en om zijn persoon gewaardeerd werd.

Verschillende bladen wijdde een artikel aan hem. Hier geven wij het woord van zijn Leenwarder ambtsbroeder Bouma, den Lectori-Salutem-schrijver in „Friesch Kerkblad“:

Gij zult het daarom goed verstaan, Lector, dat nu Ds v. d. Munnik als emeritus Leeuwarden gaat verlaten, ik ditmaal over hem schrijf, omdat hier maar niet een domine zijne gemeente verlaat, maar in hem een vertrouwensman uit het leven der Friesche Kerken vertrekt.

Want, niet waar, dat was v. d. Munnik, de man, die vertrouwd werd. Permanent heeft hij onze kerken op de Generale Synodes vertegenwoordigd; in de vergaderingen der Particuliere en der Zedings-Synodes was zijn plaats op de voorzittersstoel.

En het eigenaardige hierin is, dat het Friesche volk hem gulweg dit vertrouwen gaf, ofschoon

hij een Hollander was. Immets zijn wij stand eens geheel ten Zuiden van Rotterdam en een Hollander was hij tot op dit oogenblik toe. Want hoe glad van taal hij ook moge wezen, het is bepaald wanhopig, wanneer hij een poging doet, om Friesch te gaan spreken. Dan weet ge eenvoudig niet, wat ge er van moet maken. Gelukkig, dat op onze vergadering de discussies in de Nederlandsche taal worden gevoerd, want gebeurde dit in het Friesch, dan was Ds v. d. Munnik een verloren man geweest, zelfs na een verblijf van meer dan 21 jaren in ons gewest.

Maar schitterend wordt hierin gelogenstraft het beweren, dat men vaak hoort van menschen, die ons niet kennen, als zou in Friesland niemand den gen, die van buiten de provincie komt. En mij dunkt; het pleit voor Ds v. d. Munnik en voor de Friezen, dat ze in de verhouding tot elkaar staan, zooals ze staan. Er is onder ons best plaats voor een Hollander, mits hij eens geestes met ons is!

Hij had, wat Friesland begeert in een leidsman: nuchterheid van geest; wijsheid in het overleggen en kloekheid in het handelen. En wat hij te zeggen had, werd gezegd kort en pittig en meigmaal — en daar zijn we niet ongevoelig voor, niet waar Lector — niet zonder smakerij. Geen wonder, dat de plaats die Ds v. d. Munnik onder ons innam, er een werd van verantwoordelijkheid en eere.

Met hem heeft zijne gemeente op Maandag j.l. heerdacht, wat de Heere aan hem en in hem heeft gegeven. In dat samen zijn is ook meer dan eens over zijn arbeid in het breedere leven gesproken, en ge zijt het zeker met me eens, Lector, dat we den Heere kunnen danken voor hetgeen ons zoo langen tijd in Ds v. d. Munnik gegeven werd.

Gunne de Heere dezen blijmoedige een blijden levensavond!

### De Bergopwaartsfractie.

Bergopwaarts menschen spreken weleens van een Bergopwaarts-gemeente, waartoe dan ook de Vrij-Gereformeerden gewoonlijk worden gerekend. Ds Bakker had het over de Bergopwaartsfractie; Prof. Obbink, de Eindredacteur van Bergopwaarts, noemde zijn voorstelling lichtelijk overdreven. Ds Bakker vraagt nu in de „Gereformeerde Kerk“:

Maar overigens, wat was er nu „lichtelijk overdreven“? Prof. Obbink citeert meer: „Er is een fractie die nu al meer naar voren dringt: 't is de „Bergopwaarts-richting.“

Dat ik van een Bergopwaartsfractie sprak? Een fractie, die zich groepeerde om het blad van dien naam en zich sterk maakt in de jonge Ethische vereniging, om deze als haar motor op de wegen van het kerkelijke leven te gebruiken. Maar dat kan de bedoeling niet zijn.

Of, dat die fractie al meer naar voren dringt? Liever had ik, ik wil wel openhartig zijn, dat het niet zoo was; maar 't is een feit. Andere groepen in de kerk mogen er rekening mee houden. Voor, namelijk de ethischen zelf. Ook dit kan ik echter laten rusten.

Nee, dit wekte onrust. „Dogmatiek houden zij er weinig op na. In 't vage zoeken zij hun kracht.“

Wonderlijk toch, daar is een soort orthodoxen (mogen zij eigenlijk op dien naam wel aanspraak maken?), dat immer bezig is het betrekkelijke in gevaarlijke van dogmatiek in het licht te stellen; en dan worden de schriftgeleerden en letterkenners er met de haren bijgesleept. Maar zoocha iemand het waagt aan hun eigen dogma te twijfelen, trekken ze een leelijk gezicht en vragen of men dan

## KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

### IV.

De schitterende brochure van Dr K. maakte aanschijn grooten opgang.

Niemand minder dan Ds D. Chantepie de la Saussaye, de vader der ethische richting, begroette deze nieuwe stem met vreugde en dankbaarheid. Het was hem een behoefte, de aandacht te vestigen op deze veelomvattende en welgeschreven brochure, „het grondigste en meest afdoende wat er nog omtrent deze zaak, die thans zoo vele gemoederen vervult en de gansche Hervormde Kerk in beweging brengt, het licht zag.“ De auteur is door zijne studie der Gereformeerde kerkvaders volkomen bekend met de beginselen, waarop het kerkrecht in de Gereformeerde Kerk rust en beoordeelt daarnaar den kerkrechtelijken toestand der Nederlandsche Hervormde Kerk van het jaar 1816 af tot op dezen tijd. Hij doet dit in den geest, die alleen tot zulke beoordeeling de bevoegdheid geeft, den geest van geloofsgemeenschap met die vaderen. „Ten overvloede“, zoo besloot de recensent zijn aankondiging, „zij er bijgevoegd, dat de auteur mij ternauwernood van aangezicht bekend is, en dat hij, discipel der Leydsche school, en aanvankelijk de richting der school toegedaan, in de zelfstandige taal, die hij hier doet hooren een nieuw bewijs levert dat de doop der moderne richting voor sommigen heilzaam kan werken en dat er een orthodoxie bestaat — de auteur schaaft zich onder de orthodoxe partij — die de vrucht is van zelfstandig onderzoek en persoonlijke ervaring.“ De Vereeniging, Deel XXI, blz. 654—656.

Deze recensie van Chantepie de la Saussaye heeft op het gemoed van Dr K. een diepen indruk gemaakt. Nog in 1879 schreef hij in zijn „Publyck Epistel“ aan Dr J. J. van Toorenbergen, zie

Revisie der Revisielegende, blz. 28: „De la Saussaye was mij verre van ongenegen. Mijn eerste schriftuur had hij met veel lof aangekondigd.“ En nog in 1898, De Heraut no 1062, schreef hij, zie De Gemeene Gratie, Deel II, blz. 343, als een bewijs van de schoone verwachting, die de ethische richting steeds van de Modernen had: „Toen schrijver dezes uit zijn Moderne periode tot het Koninkrijk van den Zone Gods was gekomen, betuigde niemand minder dan de overleden hoogleraar De la Saussaye, in publicken geschriften, dat hij in den overgang van schrijver dezes tot het geloof, de bevestiging zag van wat hij steeds beweerd had, t.w. dat uit den Modernen hoek de nieuwe recruten voor de heerschen van den Christus zouden komen.“

Ook Da Costa's vriend, Mr H. J. Koenen, prees in de Stemmen voor Waarheid en Vrede, 1867, blz. 435—438, den jeugdigen Godegeleerde, die het recht der kerk zoo uitnemend handhaafde: „Het is de verdienste van den wakkeren en grondigen jeugdigen geleerde, aan wien wij de hoogst-belangrijke uitgave der werken van A. Lasco verschuldigd zijn, en van wiens onvermoeide streven in het belang van een grondige studie onzer kerkgeschiedenis men nog schoone vruchten verwachten mag, dat hij de historische feiten in een helder licht gesteld heeft, terwijl hij tevens, en ook hierom zijn wij hem grooten dank verschuldigd, het nog hoogere beginsel, dat in de kerk nimmer de volkssoevereiniteit gelden mag, maar de eenige en absolute soevereiniteit Christus, met waarheid en waarlijkheid handhaaft.“ — „De ondergeteekende heeft in zijn Adres aan de Synode van 1861 ingeleverd, geene andere beginselen voorgestaan. Moge nu maar de „orthodoxe partij“ algemeen gevoelen, dat zij geroepen is om handelend op te treden, en zich tevens inwendig reinigen van de besmettingen des vleesches en des geestes, die haar nog vaak te zeer aankleven, en de toekomst der Hervormde Kerk zal verzekerd zijn.“

En Dr C. Schwartz schreef in De Heraut, 26 April 1867, dat hij aan dit kleine geschrift veel waarde hechtte, omdat daarin met bekwaamheid en gematigdheid, met ernst en oprechtheid, de beginselen ontwikkeld waren, en de mogelijkheid eener scheiding van het kerkgenootschap, (niet te verwarren met de Gereformeerde Kerk), niet zoo zeer gevreesd werd, dat men, daardoor verschrikt, de waarheid te kort deed.

Voorts werd het onderwerp besproken op de Ned. Herv. Predikantenvergadering te Utrecht, 1 Mei 1867, zie De Vereeniging, Deel XXI, blz. 824—826. „Inzonderheid hoorde men Dr Kuyper hierover met groote opmerkzaamheid, omdat deze blijkens zijn pas verschenen brochure dit onderwerp zeer grondig langs historische weg had bestudeerd. Na een leerzame discussie werd het voorstel van Dr Kuyper eenstemmig aangenomen, om dit thema over drie jaren opnieuw aan de orde te stellen, omdat in het vierde jaar de gemeenten opnieuw uitspraak zullen hebben te doen.“ In den loop der volgende maand ontving Dr K. het beroep naar Utrecht, waar vele kerkeraadsleden van zijn optreden de grootste verwachtingen koesterden voor het welzijn der gemeente. Zie Schuller tot Peursung, Weggevlottene Jaren, blz. 120.

Het Reglement op art. 23 vindt men afgedrukt in: Stemmen voor Waarheid en Vrede, 1867, blz. 139—141.

Over het kerkelijk stemrecht zie men voorts nog een reeks Herautartikelen van Dr K. uit 1897, getiteld: „Verkiezing in het kerkelijke“, nrs 1004—1014; ook: H. H. Kuyper, De verkiezing voor het ambt, Leiden, Donner 1900, en J. D. Du Toit, Van het ambt der ouderlingen en diakenen, Pretoria-Potchefstroom, Hövker en Wormser, 1906.

Over de geschiedenis van art. 23 mijn: De Strijd voor Kerkherstel, blz. 165—168.